

Висновки... Таким чином, на основі аналізу науково-педагогічної літератури та у ході наукового пошуку виділено та обґрунтовано педагогічні умови використання міжпредметних зв'язків вокально-хорових дисциплін у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя музики, а саме: підготовка викладачів до здійснення міжпредметних зв'язків у навчальному процесі та професійна психолого-педагогічна спрямованість інтеграції змісту з урахуванням принципу наступності. Ці умови є визначальними, оскільки без їх забезпечення неможливе ефективне використання міжпредметних зв'язків вокально-хорових дисциплін у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя музики.

Література

1. Апраксина О.А. Современные требования к школьному учителю-музыканту // Музыкальное воспитание в школе. – 1982. – Вып. 15. – С. 31-43.
2. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б.В.Асафьев. – Л.: Музыка, 1973. – 144 с.
3. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: Історико-методологічні та теоретичні аспекти: Монографія / Наталія Василівна Гузій – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2004. – 243 с.
4. Музалов О. Засоби, методи, форми використання міжпредметних зв'язків у навчальному процесі / О. Музалов // Сучасне українське виховання. – Львів: "Основа", 1997. – С.151-158.
5. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти. – К.: Муз. Укр., 1982. – 144 с.
6. Рудницька О.П. Проблема інтеграції знань у контексті художнього сприймання / Оксана Петрівна Рудницька // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1, січень-березень. – С. 144-152.
7. Талалуєва Н. Розвиток системи міжпредметних зв'язків на сучасному етапі / Н. Талалуєва // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К.: 1995. – Вип.5. – С.32-37.

Анотація

У статті розглядається проблема визначення та обґрунтування педагогічних умов ефективної реалізації міжпредметних зв'язків вокально-хорових дисциплін у фаховій підготовці майбутніх учителів музики.

Аннотація

В статье рассматривается проблема обоснования педагогических условий, необходимых для эффективной реализации межпредметных связей вокально-хоровых дисциплин в специальной подготовке будущих учителей музыки.

Подано до редакції 08.04.2009.

© 2009

Товтин Н.І.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми у загальному вигляді... Завдання вищої освіти на даний час полягає не тільки в тому, щоб надати студенту необхідних знань, але, що ще важливіше, і в тім, щоб виробити у нього навички і вміння самоосвітньої діяльності. Самостійна робота студента – основа його успіху в навчанні, найважливіша складова навчального процесу у вищому навчальному закладі, тому вона завжди привертає увагу дослідників у галузі освіти. В процесі самостійної роботи відбувається засвоєння студентом навчального матеріалу, прийомів пізнавальної діяльності, формується інтерес до творчої праці. Систематична самостійна робота сприяє розвитку активності, самостійності мислення, пам'яті, виховує наполегливість Самостійна позааудиторна робота студента – шлях залучення його до науково-пізнавальної діяльності. Але без чіткої системи та контролю з боку викладача та самоконтролю складно досягти бажаного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблеми вищої школи, організації навчання на сучасному етапі розглядаються у низці монографій, виданих в останні роки (Г.І.Артемчук, В.В.Попович, Г.Г.Січкаренко, М.В.Поляков, В.С.Савчук, В.Г.Кремень, Т.В.Фініков та ін.). Окремим аспектам навчання студентів присвячені публікації у спеціальних вітчизняних фахових виданнях (О.І.Навроцький, М.Яковенко та ін.) [6]. У дослідженнях М.А.Данилова, І.Я.Лернера, М.І.Махмутова, І.Т.Огороднікова, Н.А.Половнікової, О.Я.Савченко, М.М.Скаткіна, Т.І.Шамової та ін. переконливо доведено, що самостійна робота є ефективним засобом підвищення усвідомленості й дієвості навчального матеріалу. У працях цих вчених-дидактів накреслені підходи до практичного розв'язання проблеми самостійного навчання. Окремі підходи до організації самостійної роботи студентів знайшли відображення в дослідженнях А.М.Алексюка, І.А.Зязюна, Н.Г.Ничкало, С.І.Архангельського, Ю.К.Бабанського, В.М.Вергасова, Р.С.Гуревича, Л.В.Жарової, О.В.Киричука, В.О.Онищука, П.В.Стефаненка та ін. У дидактиці й методиці вищої школи існує низка праць, автори яких порушували проблеми організації самостійної роботи студентів (В.Б.Бондаревський, А.А.Вербицький, В.А.Козаков, М.Д.Нікандров та ін.).

Розкриттю особливостей самостійної роботи студентів присвячено дослідження П.І.Підкасистого, М.М.Скаткіна, Г.С.Сухобської, М.І.Махмутова. Форми проведення самостійної роботи розкриті в працях С.У.Гончаренка, А.І.Дьоміна, Ю.Б.Коверніка, В.І.Рибальського. Аналіз наукових досягнень з музично-теоретичної підготовки висвітлено в дослідженнях В.Девуцького, Г.Побережної, Л.Секретова, С.Петрикова.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає в тому, щоб визначити й теоретично обґрунтувати форми організації самостійної навчальної діяльності майбутніх учителів музики у процесі освоєння дисциплін музично-теоретичного циклу.

Виклад основного матеріалу дослідження... Сьогодні проблема якості самостійної роботи актуалізується у зв'язку із зростанням значення вищої освіти, перетворенням її на масове явище, яке ускладнює можливості безпосереднього спілкування викладача зі студентами через демократизацію, індивідуалізацію, європеїзацію навчального процесу. З іншого боку, сприятливим фактором зростання якості самостійної роботи студента є диверсифікація джерел навчальної інформації. Водночас тут потрібна методична допомога викладача. На ці загальносвітові проблеми розвитку самостійності студента в навчанні накладаються національні особливості трансформації вищої освіти, орієнтованої на Болонський процес [2].

В багатьох нормативних документах, де йде мова про підготовку спеціалістів з вищою те середньою освітою, неодноразово наголошувалося на необхідності такої організації навчально-виховного процесу, функціонування якого формувало б спеціаліста, здатного творчо, по науковому мислити, вміти використати свої знання в педагогічній діяльності. Отже – слід більше уваги приділити збільшенню ролі самостійної роботи студентів.

У вузівській практиці довгий час роль самостійної роботи студентів дещо недооцінювалася. Все закінчувалося закликami – студентам більше працювати самостійно, а викладачам ставити більші вимоги до студентів. На сьогоднішній день вища школа поступово переходить від передачі інформації до керівництва навчально-виховною діяльністю студента. Основними компонентами сучасних технологій навчання є: проблемно-модульний виклад дисциплін, активізація самостійної і науково-дослідної роботи, диференціація та індивідуалізація навчання, систематичний поетапний контроль навчальної діяльності; рейтингова методика оцінювання знань, комп'ютеризація навчання, використання послуг глобальної мережі Інтернет.

Музично-теоретичні дисципліни актуалізують необхідність використання комплексного підходу до навчального процесу студентів. Його фундамент у галузі мистецької освіти закладений видатними науковцями Б.Асаф'євим та Б.Яворським. У 80-90-ті рр. минулого століття комплексність у навчанні отримала широке розповсюдження в процесі підготовки студентів вищих навчальних закладів (О.Кубанцева, Г.Побережна, С.Шип, Т.Баранова, Т.Бондаренко, Г.Виноградов, І.Котляревський, Н.Миронова, Н.Смоляга, А.Тевосян, В.Фомін, І.Чижик, М.Шрейдер, М.Будз, Т.Іванченко та ін.). На сучасному етапі такий підхід знаходить своє продовження в ідеї інтеграції навчальних дисциплін, формування навичок самостійності у студентів. Конкретним проблемам організації самостійної роботи, змісту і рівню навчально-пізнавальної активності майбутніх педагогів-музикантів, їх наукової діяльності не приділяється, на наш погляд, достатньої уваги. Так, вивчення музичного твору, проникнення в його образний зміст та будову форми не обмежується якимось одним чи навіть кількома формальними аспектами аналізу (скажімо, гармонічним, поліфонічним, музично-виконавським тощо). Об'єктивне розуміння музичних явищ в цілому або окремого художнього твору потребує залучення філософських, естетичних, психологічних, мовознавчих, музично-історичних знань. Всебічне й цілісне уявлення вчителя про музичний твір дає йому необхідну основу для ефективного здійснення складної, багатогранної діяльності – музичного навчання дітей. Ось у цьому випадку він зможе використати знання, якими оволодів під час вивчення музично-теоретичних дисциплін. Не завадять йому й знання з акустики, естетики, психології музики, стилістики, систематики музичних творів тощо. Перелік вищевказаних дисциплін має за мету надавати студентам цілісного уявлення та знання про музику, готувати фахівців до використання наукового підходу до аналізу музичного твору відповідно до потреб, а також формувати навички самостійного трактування музичних явищ будь-якого походження, складу, змісту [6].

Для успішного оволодіння музично-теоретичними дисциплінами у вищому навчальному закладі студент мусить мати яскраво виражений вербальний тип інтелекту, йому належить вирізнятися широтою пізнавальних інтересів, ерудованістю, багатим мовним запасом, уміннями правильно його використовувати, схильністю до абстрактного мислення.

Однією із найважливіших навчальних дисциплін для майбутнього вчителя музики є сольфеджіо, яку найчастіше відносять до практичних. Предмет покликаний сприяти розвитку у студентів музичного слуху, звуковисотних, метро-ритмічних, структурно-слухових уявлень та музичної пам'яті, необхідних для повноцінного сприйняття музики. На сольфеджіо можна запропонувати багато видів творчих завдань, які студент зможе виконати самостійно. Їх складність визначає викладач, враховуючи специфіку пройденої теми. Наприклад:

- спів з листа різноманітних музичних прикладів, секвенцій та відомих творів різних жанрів з акомпанементом;
- підбір супроводу до диктанту;
- імпровізація з використанням пройдених інтервалів, акордів або інтервальних та акордових послідовностей;
- спів дво-, три-, чотириголосних мелодій різної форми (один голос співати – інші грати);

- створення різнохарактерних побудов (одноголосних та багатоголосних) за заданою структурною схемою (на заданий ритм з використанням різних видів модуляцій, на заданий текст з використанням ладів народної музики тощо);
- читання з аркуша і підбір супроводу.

Завдання з гармонії для самостійної роботи включають:

- створення і гру різножанрових побудов та секвенцій;
- виконання письмових задач, які відображають теоретичні положення, пройдені у лекційному курсі;
- побудова елементарних гармонічних зворотів із варіюванням мелодичного положення;
- створення гармонічних послідовностей із використанням кадансового, допоміжних та прохідних квартсектакордів, сектакордів головних ступенів, домінантового септакорду з оберненнями, побічних тризвуків та септакордів, акордів подвійної домінанти, відхилень та модуляцій у тональності першого ступеня споріднення (з включенням різних видів неакордових звуків).

Слід відмітити, що вправи за фортепіано, як правило, особливо важко даються студентам, до того ж їм приділяється вкрай мало уваги на заняттях. Однак, ці завдання відіграють важливу роль у розумінні студентами формотворчої ролі гармонії, вихованні музичного смаку, підборі супроводу до пісень, що вивчаються на уроці музики в школі та ін. До того ж, вони покликані розвивати музикальність та сприяти творчому самовідчуттю майбутніх вчителів музики закріплювати та вдосконалювати отримані у лекційному курсі гармонії теоретичні знання [5].

Одним із видів самостійної роботи є індивідуальні навчально-дослідні завдання, які виступають складовою всього навчально-виховного процесу і являються необхідним гарантом якісної підготовки студентів до подальшої самостійної діяльності. В зв'язку з цим, до програм з музично-теоретичних дисциплін слід додавати індивідуальні навчально-дослідні завдання, які є підготовчою роботою для подальшої науково-дослідницької роботи.

Спецкурс основи поліфонії – один із підсумкових у циклі музикознавчих дисциплін. Поліфонія без перебільшення є найбільш “точною” й “інтелектуальною” наукою музикознавства. Тому в індивідуальному навчально-дослідному завданні з цього предмету ми наголошуємо на її дослідницькій сутності – студентам пропонується письмова робота із аналізом поліфонічного твору. Виконується таке завдання наприкінці навчального курсу і має на меті формування у студентів умінь застосовувати на практиці отримані знання, та робити на їх основі логічні узагальнення, вдосконалювати власний дослідницький досвід. Для індивідуального навчально-дослідного завдання можна використати письмовий аналіз однієї із фуг Й.С.Баха. Як показує досвід, недоцільним є подання в якості індивідуальних навчально-дослідних завдань гармонічного аналізу окремих музичних творів, оскільки така форма роботи має проводитись не одноразово, а паралельно протягом вивчення усього навчального курсу, використовуючи твори різних композиторів.

“Українська народна музична творчість” є однією з основних дисциплін у системі підготовки майбутніх фахівців з музики. Даний курс репрезентує знання народної музичної творчості як основи у формуванні професійного музичного мистецтва та духовності українського етносу. Його роль для майбутнього музиканта-педагога повинна бути домінуючою для виховання у підростаючого покоління національної свідомості і менталітету.

З метою забезпечення можливостей подальшого наукового опрацювання й широкого культурного освоєння автентичного фольклору він має бути певним чином зафіксований. Для цього можна використати різні форми запису: фоно-, кіно-, відеозапис, фотографування, описи, коментарі тощо. Мета, яку ставлять перед собою збирачі фольклору, буває різною, зокрема:

- а) збирання-фіксація пісенного, інструментального репертуару певного етнографічного регіону;
- б) якнайповніший запис фольклорних матеріалів різних жанрів одного населеного пункту чи навіть одного виконавця;
- в) збирання творів певного конкретного жанру.

У комплексі різноманітних напрямів навчальної роботи, покликаних формувати фахові якості вчителя музики, обов'язковою рисою навчального процесу у рамках курсу “Українська народна музична творчість” повинно стати залучення студентів до ведення науково-дослідницької та пошукової роботи, що активізує їх розумову діяльність, готує до самостійної роботи, до вільного висловлення думок. Базою для виконання подібних завдань повинні служити місця проживання студента чи його родичів, знайомих. За час одного-двох збирацьких сеансів він має зафіксувати і належно задокументувати не менше десяти прикладів одного з жанру, обраного ним. Для проведення такої роботи є доцільним використання вихідних та святкових днів, коли студент їде до місця постійного проживання.

Успішному виконанню індивідуального навчально-дослідного завдання повинна передувати теоретична підготовка студентів, яка складається приблизно з таких елементів:

- визначення мети завдання;
- усвідомлення методики навчальної роботи;
- ознайомлення з історичними та етнографічними особливостями регіону, де передбачається виконання завдання.

Під час підготовки до реалізації індивідуального навчально-дослідного завдання бажано скласти питальник, який би відповідав жанровій сітці пісенного регіону, що обстежується. Наприклад:

- побутування традиційних колядок у вашому селі (місті);
- тріоцька (русальна) обрядовість у вашій місцевості;
- хрестильні пісні в родинній обрядовості вашого регіону.

Після виконання роботи студент повинен опрацювати зібраний матеріал – виконати в письмовій формі розшифровку словесного тексту записаних ним пісень. До індивідуального навчально-дослідного завдання ставляться такі вимоги:

- високий рівень та культура мови;
- логічний план організації роботи;
- переконливість та визначеність висновків аналізу;
- розкриття контекстних зв'язків у їх історичному, культурологічному, стильовому, жанровому та інших аспектах;
- вільне володіння історичним та теоретичним матеріалом;
- знання спеціальної дослідницької літератури, музичної термінології.

Допускається наявність власної позиції, методичних рішень, умінь їх практично застосовувати.

Висновки... Підсумовуючи досвід роботи з організації самостійної роботи, слід відзначити, що вона не може розглядатись відірвано від інших форм та факторів навчального процесу. Самостійну роботу слід розглядати в контексті професійного та особистісного самовизначення студента. Варто розвивати його здатність до критичного самоаналізу, рефлексії, адже без цих важливих рис затримується формування усвідомленої, відповідальної позиції як на рівні безпосередньої само детермінації життєдіяльності, так і в процесі формування особистості майбутнього педагога-музиканта. Розглянуті види самостійної роботи розвивають та удосконалюють творчо-імпровізаційне музичне мислення, музикальність, інтелектуальну культуру студентів, утверджують їх особистісно-ціннісну фахову позицію.

Література

1. Горбенко С.С. Історія гуманізації музичної освіти. Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання. Видання друге, доповнене. – Житомир: В.Б.Котвицький, 2008. – 416 с.
2. Калашник Н.В., Вертегел В.Г. Самостійна робота – потужний засіб сучасної освіти і виховання: Навчально-методичний посібник з питань формування естетичних смаків студентської молоді в навчально-виховному процесі. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2005. – 326 с.
3. Попович В.В., Січкаренко Г.Г. Самостійна робота як чинник пізнавальної активності студентів // Наука та наукознавство. – 2005. – № 2. – С. 94-107.
4. Програма навчальної дисципліни “Українська народна музична творчість”. За вимогами кредитно-модульної системи / Автор-укладач – Смоляк О.С. – Тернопіль, 2004. – 30 с.
5. Шеремета І.В. Індивідуальні навчально-дослідні завдання з музично-теоретичних дисциплін як засіб формування професійної культури майбутнього вчителя музики // Матеріали регіонального науково-практичного семінару / За ред. проф. Терещука Г.В. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2007. – 177 с.
6. Шип С. Музична форма від звуку до стилю. – К.: Заповіт, 1998. – 367 с.

Анотація

В статті розглядається самостійна робота студентів як найважливіша складова навчального процесу у вищих навчальних закладах. Аналізується роль самостійної роботи під час вивчення музично-теоретичних дисциплін та її значення в професійній підготовці майбутнього вчителя музики. Наведені приклади деяких видів та форм самостійної роботи при вивченні предметів музично-теоретичного циклу.

Аннотация

В статье рассматривается самостоятельная работа студентов как важная часть учебного процесса в высших учебных заведениях. Анализируется роль самостоятельной работы во время изучения музыкально-теоретических дисциплин и ее значение в профессиональной подготовке будущего учителя музыки. Наведены примеры некоторых видов и форм самостоятельной работы при изучении предметов музыкально-теоретического цикла.

Подано до редакції 23.04.2009.

Рекомендовано до друку канд. пед. наук, проф. Горбенко С.С.